

'Quan les cases barates eren a Santa Coloma de Gramenet', nou llibre de Chema Corral

Destaquem

Memòria

📅 22/04/2024 | 👤 Redacció | 💬 Leave a Comment

L'historiador colomenc Josep Maria "Chema" Corral i Belorado ha presentat el seu nou llibre amb la història, no gaire llunyana, de quan l'altra banda del riu Besòs també era de Santa Coloma: les cases barates. Fotos: Redacció, AFB, MUHBA i IMHAB

El passat dia 18 d'abril es va presentar, al Museu Torre Balldovina, el llibre *Quan les cases barates eren a Santa Coloma de Gramenet. Milans del Bosch i Baró de Viver* (editorial Llop Roig, llibres i cultura, Barcelona, 2024) de Chema Corral, amb pròleg de l'historiador Pau Vinyes i Roig. Aquesta obra representa una important i interessant aportació al coneixement històric que, a més, té la característica de la seva genuïna mirada local colomenca: una innovació historiogràfica des de Santa Coloma.

La presentació coincideix amb el 95 aniversari del final de la construcció i l'inici de l'ocupació de les anomenades cases barates. I també coincideix amb la tot just posada en marxa de l'espai museístic del Museu d'Història de Barcelona, MUHBA, al Bon Pastor-Sant Andreu.

Aprofitem aquí per animar-vos, des d'*InfoGrama*, a fer una visita sens falta a aquest nou centre d'interpretació històrica (C. Barnola n. 22). L'entrada és gratuïta.

Grup de Cases Barates de Ramon Albó (1), de Baró de Viver (2) i d'Eduard Aunós (3), 1929. Josep Gaspar Serra. Grup de Cases Barates de Milans del Bosch (4), 1930-1932. Josep Domínguez, AFB

Un testimoni cabdal de l'habitatge popular

Els polígons de cases barates acabats el 1929 van ser el primer model d'habitatge social de Barcelona. Dos es van situar vora el Besòs, en terrenys aleshores de Santa Coloma de Gramenet: Baró de Viver (Grup Pi i Margall) i Milans del Bosch (Grup Aribau), l'actual Bon Pastor. Un factor que ha fet d'aquest un lloc singular respecte d'altres barris de classe treballadora ha estat el seu caràcter de banc de proves de propostes d'habitatge diverses, no sempre realitzades, al llarg del segle XX i fins a temps recents. El MUHBA-Bon Pastor conté les seccions del museu dedicades a l'habitatge popular: 34 ("Allotjar les majories") i 35 ("Viure a les cases barates").

Imatges MUHBA

Una història molt poc coneguda

El nou llibre de Chema Corral és una recerca que reflecteix el pes important dels grups de cases barates: Baró de Viver (381 cases) i Milans del Bosch (781 cases). Tant en la vida quotidiana del territori com el seu paper determinant en l'annexió a Barcelona de la Santa Coloma de Gramenet de la riba dreta del Besòs, l'any 1945 (unes 100 hectàrees de terreny, és a dir 1 km²).

Fa 95 anys de la construcció de les cases barates, però no es van annexionar a Barcelona fins a l'any 1945.

L'autor estudia i analitza, a través de moltes fonts escrites, orals, gràfiques i fotogràfiques, les dinàmiques socials i econòmiques internes, així com les repercussions de la segregació; però també les relacions del territori amb el poble de Santa Coloma de Gramenet i amb la ciutat de Barcelona. Tot això, quan es compleixen els 95 anys del començament de "l'ocupació" d'aquests dos grups de cases barates, l'any 1929.

Molta gent no sap que aquests barris formaven part de Santa Coloma.

Les cases barates van ser construïdes pel Patronat de l'Habitació, en plena dictadura del general Primo de Ribera. No va ser iniciativa de l'Ajuntament de Barcelona, com es creu equivocadament, encara que el vicepresident del Patronat era l'alcalde barceloní, Darius Rumeu, el Baró de Viver, nomenat *Grande de Espanya* justament el 1929.

La construcció d'aquests dos grups d'habitatges, encara en terreny colomenc, es va fer de manera unilateral, sense cap classe de negociació, sense demanar permisos ni pagar arbitris, i amb materials de mala qualitat. En opinió del prestigiós Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània (GATCPAC), es tractava d'"Un concepte mesquí i miserable de la vida ha presidit la construcció dels habitatges obrers al nostre país, donant com a resultat un mínim inacceptable".

La riba dreta (colomenca) del riu Besòs

Aquest procés, poc conegut a Santa Coloma, va fer que els nous límits municipals se situessin, a partir de 1945, al llarg de la riba del riu Besòs, de manera que Barcelona es va quedar la riba dreta, una gran extensió de terreny on hi ha els dos nuclis de cases barates, Les Carolines i el carrer La Mina. També es va quedar tres de les indústries de Santa Coloma de Gramenet d'aleshores: la fàbrica Sala i la d'Enric Sanchis al Bon Pastor i tocant a Montcada i Reixac la fàbrica de paper Miquel Costa & Miquel. Aquesta agregació va ser aprovada pel Govern amb el Decret llei de 17 de desembre de 1943, que entrà en vigor amb el conveni entre els dos ajuntaments l'**1 de gener de 1945**.

Aquesta història és molt més que un fet administratiu de l'època.

Van ser les últimes agregacions de la gran metròpoli fins al dia d'avui i la culminació del moviment expansionista que va iniciar-se al segle XIX. Els plans d'annexionar-se territoris propers al riu Besòs per part del consistori barceloní daten de principis del segle XX. Documents del 1930 mostren com es va debatre l'agregació de Santa Coloma i Badalona, però també de llocs com Esplugues, l'Hospitalet o Cornellà. De fet, el 1923 Barcelona ja va acordar sol·licitar a l'Estat l'extensió del límit municipal fins al Besòs i quedar-se amb el costat dret del riu. Al mateix temps, Badalona també va iniciar els tràmits per agregar-se el costat esquerre, que no van prosperar.

Brangulí, Bon Pastor, sense data, IMHAB

L'acord de segregació de 1944 presentava aquests tres punts:

- El veïnat de la riba dreta "satisfarà tots els arbitris, drets i taxes d'aquell municipi a l'ajuntament de Barcelona, en la mateixa quantitat que ho feia a l'ajuntament de Santa Coloma de Gramenet durant un terme de cinc anys (...)"
- Als veïns de la riba esquerra que tenen terrenys destinats a l'explotació agrícola a la riba dreta "se'ls concedeix per un terme també de cinc anys, l'exempció de l'arbitri de rodatge de carros, que pertanyent a l'ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, entrin en el terme municipal de Barcelona amb l'exclusiu objecte de fer feines a la zona segregada".
- En compensació als béns i drets que havia tingut l'Ajuntament de Santa Coloma a la zona segregada, l'Ajuntament de Barcelona "satisfarà a aquest, per un sol cop, la quantitat de **300.000 pessetes**, com a saldo i quitança total". Cal dir que, un any abans, la Comissió Gestora havia acordat demanar **500.000 pessetes**. Aquesta proposta, com és obvi, no va prosperar.

L'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet va cobrar 300.000 pessetes per la venda de l'altra banda colomenca del Besòs.

Entre les repercussions d'aquesta annexió podem destacar que es va crear un nou barri: Bon Pastor, dins el districte de Sant Andreu (districte postal núm. 16), de manera que es va eliminar oficialment el nom de cases barates. I des del punt de vista econòmic el balanç va resultar positiu, a curt termini. L'aportació econòmica rebuda pel consistori colomenc va servir per eixugar el deute municipal existent llavors: 304.298,74 pessetes. a 31 de desembre de 1940. Aquest deute significava el 52,23 % del pressupost pel 1941, que va ser de 582.643,43 pessetes (Corral, 2024, pàg. 102).

Però sobretot va implicar no haver d'atendre els serveis en aquest territori, als quals estava obligat per llei, i als quals no podia donar resposta per falta de pressupost.

Respecte a la pèrdua d'espai industrial en aquells terrenys (encara inexistent en la data de l'annexió), no va ser un element important, com sovint s'ha considerat. Chema Corral ens diu que ningú pot assegurar que a la riba dreta del Besòs no s'hauria fet una urbanització com la que va fer l'administració franquista als dos barris de muntanya: Les Oliveres i Can Franquesa. O com la que va fer Sant Adrià de Besòs a la seva riba dreta: El populós barri de la Mina.

Per altra part, aquests barris de la riba dreta del Besòs van ser uns espais de rica i molt intensa vida social i política durant els períodes de la Segona República i la Guerra Civil, així com de la dura repressió franquista dels anarcosindicalistes i republicans, com reflexa l'historiador Chema Corral. Però això serà motiu d'un altre pròxim article.

Ja tenim un llibre interessant sobre aquest tema. Ara esperem que també es faci aviat realitat una exposició sobre aquest contingut, al Museu Torre Balldovina, potser amb la col·laboració del MUHBA.

Bibliografia seleccionada:

- Fernández Ontiveros, R. [Ricard]. (1992). *A l'altra banda del Besòs. Els terrenys segregats de Santa Coloma el 1945*. Revista Puig Castellar, núm. 3-4. Museu Torre Balldovina, pàg. 120-135.
- García, S. [Sira], Noguera, A. [Albert], Fernández, R. [Ricard]. (1999). *Les cases barates*. Revista FòrumGrama, núm. 28, pàg. 2-8.
- Villagrasa Alcaide, G. [Genaro]. (2022). *Una casita junto al río*. Ed. Punto Rojo.
- Vinyes Roig, P. [Pau]. (2023). *Celestí Boada, alcalde republicà de Gramenet de Besòs afusellat pel franquisme*. Fundació Josep Irla.

– També podeu llegir aquests articles sobre llibres de Chema Corral a la revista *Infograma*:

- "L'arxiu de Chema Corral" (26.02.2021)
- "Història del PSUC colomenc" (15.06.2021)
- "Història de lluites veïnals" (21.12.2022)